

***Verbascum chaixii* Vill. subsp. *austriacum*
(Schott ex Roem. et Schult.) Hayek
Dziewanna austriacka**

Synonim: *Verbascum austriacum* Schott

Rodzina: *Scrophulariaceae* – trędownikowate

Status

W Polsce podgatunek narażony na wyginięcie. W krajach ościennych: bliski zagrożenia w Czechach.

Uwagi taksonomiczne

Verbascum chaixii Vill. jest zróżnicowany na 3 podgatunki: subsp. *chaixii*, subsp. *austriacum* (Schott ex Roem. et Schult.) Hayek i subsp. *orientale* Hayek. W Polsce tylko subsp. *austriacum* występuje z natury, natomiast subsp. *orientale* pojawia się jako roślina zawleczona

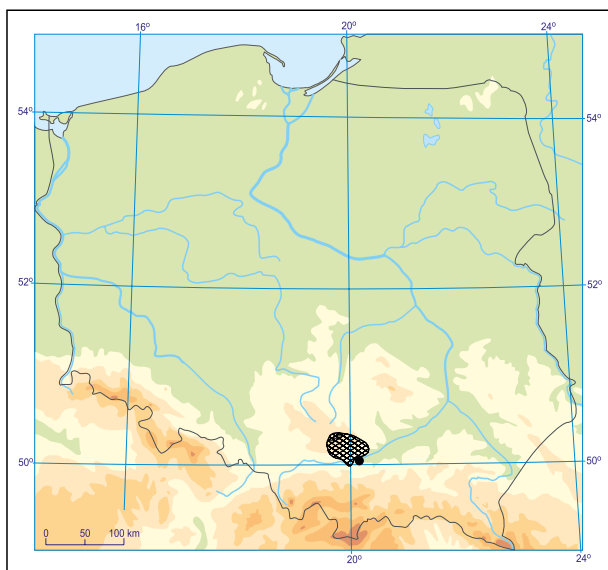
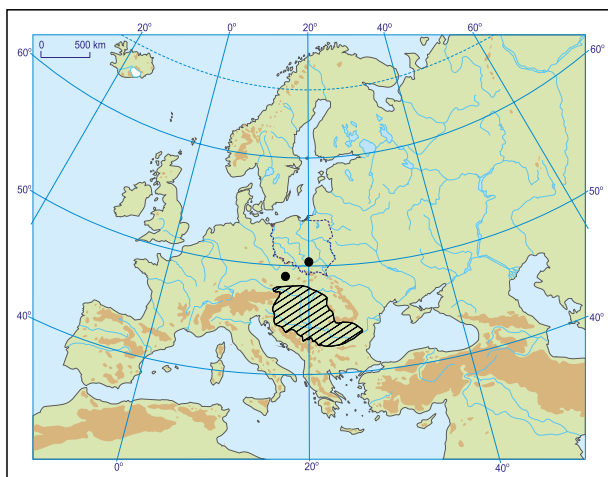
na (Tacik 1963; Ferguson 1972c). *V. chaixii* subsp. *austriacum* tworzy mieszańce z innymi gatunkami rodzaju *Verbascum*.

Rozmieszczenie geograficzne

Zwarty zasięg *Verbascum chaixii* subsp. *austriacum* obejmuje środkowo-wschodnią Europę oraz północną część Półwyspu Bałkańskiego. Dwie niewielkie wyspy zasięgowo leżą w Czechach i w południowej Polsce. Polskie stanowiska stanowią północny kraniec ogólnego zasięgu taksonu.

Występowanie w Polsce

Dziewanna austriacka została dotychczas stwierdzona tylko na wyżynach południowej Polski i na nielicznych stanowiskach w Bramie Krakowskiej. Na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej rośnie w Parku Krajobrazowym Dolinki Krakowskie w dolinach: Będkowskiej, Kobyłańskiej, Bolechowickiej i Kluczwoły oraz w dolinach Prądnika i Sąsypówki w Ojcowskim Parku Narodowym i w jego najbliższym otoczeniu. W kierunku południowym rośnie także w obrębie Bramy Krakowskiej – w Przegorzałach i Kostrzu (Pawłowski 1925b; Medwecka-Kornaś 1952; Medwecka-Kornaś, Kornaś 1963; Michalik 1978, 1979; Kosiński 1992; Towpasz 1996; Bąba 2000; Baryła 2001k; Zając i in. 2006). Dość liczne stanowiska grupują się w dwóch regionach Niecki Nidziańskiej – na Wyżynie Miechowskiej i Płaskowyżu Proszowickim. Z Wyżyny Miechowskiej została podana z Rzerzuśni [Browicz, Gostyńska 1956 (1957)] i Marchocic (Zając, Zając 2001) – prawdopodobnie tożsamego ze stanowiskiem w rezerwacie Sterczów-Ścianka (S. Gawroński, mat. npbl.); rośnie także w obszarach Natura 2000: Sławice Duchowne, Chodów-Falniów i Giebułtów (R. Kaźmierczakowa, mat. npbl.). Szereg stanowisk leży w Dolinie Dłubni i jej najbliższym otoczeniu: Głanów, Ulina, Imbramowice, Grzegorzowice, Biskupice, Dami-ce, Maszków, Zerwana, Michałowice i Młodziejowice (S. Gawroński, stanowiska z bazy danych ATPOL). Na Płaskowyżu Proszowickim rośnie w miejscowościach: Wrocimowice, Muniaczkowice, Przemęczany, Pałeczni-ca, Piotrkowice Wielkie, Gniazdowice, Hektary, Pobo-rowice, Sierosławice i Witów (Towpasz i in. 1998; To-wpasz 2006). Stanowiska podawane z innych regionów geograficznych, np. Blachówka koło Bytomia, Jaworzno, Wola Batorska koło Niepołomic, koło stacji kolejowej Kraków-Biezanów, były błędne (Baryła 2001k).

Siedliska i fitocenozy

Dziewanna austriacka jest rośliną światło- i ciepłolubną. Występuje na podłożu wapiennym, rzadziej na lesie, najczęściej na płytkich rędzinach wapiennych lub kredowych oraz na czarnoziemach wytworzonych na

lessach. Rośnie na stokach wzgórz i na zboczach dolin o wystawie południowej i przy pełnym oświetleniu, w murawach kserotermicznych ze związku *Cirsio-Brachypodium pinnati*, głównie w *Origano-Brachypodietum*, rzadziej w *Inuletum ensifoliae*. Na stanowiskach zarastających krzewami i drzewami utrzymuje się w ekotonie zbiorowisk leśnych i muraw lub na polankach o pełnym dostępie światła.

Morfologia i biologia

Roślina dwuletnia, dorastająca do 1 m wysokości, w strefie kwiatostanu silnie wiechowato rozgałęziona. Liście z wierzchu prawie nagie, spodem słabo owłosione gwiazdkowatymi włoskami. Dolne liście jajowate, o blaszce w nasadzie zwężonej, brzegiem karbowane, o ogonku krótszym od blaszki, wyższe siedzące. Kwiaty żółte, o średnicy 15–22 mm, skupione w pęczki po 2–5. Nitki pręcików gęsto purpurowofioletowo owłosione. Torebka jajowatokulista, do 7 mm długa. Roślina kwitnie od lipca do września. Rozmnaża się wyłącznie z nasion.

Charakterystyka populacji

Populacje dziewanny austriackiej zwykle nie są bardzo liczne. Na większości stanowisk na Wyżynie Miechowskiej rośnie od kilkunastu do kilkudziesięciu osobników, a w rezerwacie Sterczów-Ścianka tylko kilka (R. Kaźmierczakowa, mat. npbl.).

Fot. 180. *Verbascum chaixii* subsp. *austriacum* w Dolinie Kobylańskiej w Parku Krajobrazowym Dolinki Krakowskie (2005)

Zagrożenie i wskazania ochronne

Głównym zagrożeniem dla taksonu są przekształcenia i zanik siedlisk spowodowany brakiem tradycyjnego użytkowania rolniczego muraw kserotermicznych poprzez umiarkowany wypas. Uruchamia to proces sukcesji prowadzący do zarośnięcia muraw przez krzewy i drzewa; niekiedy siedliska takie są zalesiane. Znaczna część stanowisk dziewanny austriackiej już nie istnieje. Na przykład około połowy notowań z Ojcowskiego PN ma obecnie wartość historyczną (Michalik 1978). Utrzymanie stanowisk dziewanny austriackiej wymaga ochrony czynnej obejmującej odlesienie oraz umiarkowany wypas muraw.

Stefan Gawroński

Summary

In Poland *Verbascum chaixii* subsp. *austriacum* has so far been found only in the uplands of S Poland. It is a light-loving, xerothermic plant growing in xerothermic grasslands of the alliance *Cirsio-Brachypodium pinnati*, mainly in the *Origano-Brachypodietum*, rarely in the *Inuletum ensifoliae*. Populations usually comprise from several to about a dozen individuals, rarely more. The abandonment of traditional management regimes, mostly moderate grazing, triggers the process of natural plant succession, leading to the encroachment of shrubs and trees into grassland. This is the main threat to the taxon. To ensure its survival, active conservation is needed.